

Η διδασκαλία αυτοτελούς εκτενούς λογοτεχνικού κειμένου

Γυμνάσιο

Ανδρέα Καρκαβίτσα, *Λόγια της πλώρης*

Εισηγήτρια: Κωνσταντίνα Καλαούζη
(Σύμβουλος Εκπαίδευσης ΠΕ02 -
Φιλολόγων Δωδεκανήσου)

Διδασκαλία αυτοτελούς εκτενούς λογοτεχνικού κειμένου στην Α Γυμνασίου

Εισαγωγική τάξη

Έμφαση

- Στη **συλλογική επεξεργασία** (δραστηριότητες που προάγουν τη συνεργασία).
- Στην **ψυχαγωγική λειτουργία της λογοτεχνίας** (σύνδεση κειμένου με θεατρικές τεχνικές, πολλές και διαφορετικές ασκήσεις δημιουργικής γραφής και δραστηριότητες διακαλλιτεχνικού χαρακτήρα, εκφραστική ανάγνωση).
- Στην εξοικείωση με τα κύρια χαρακτηριστικά του αυτοτελούς, εκτενούς λογοτεχνικού έργου ως προς την πλοκή, τον χωροχρόνο, τους χαρακτήρες και τις ιδέες του (εντοπισμός αλληλουχίας γεγονότων, άσκηση στην ανάγνωση - και εκφραστική ανάγνωση - και κατανόηση του κειμένου ως ολότητας, αξιοποίηση δικών τους αναγνωστικών εμπειριών, καλλιέργεια ενσυναίσθησης)

Παράδειγμα

Συλλογή διηγημάτων

Ανδρέα Καρκαβίτσα, *Λόγια της πλώρης*

Στοιχεία χρήσιμα για τους εκπαιδευτικούς πριν τη διδασκαλία

- ♦ Είδος: Διήγημα (μικρή σε έκταση αφηγηματική ιστορία με αρχή - μέση - τέλος)
Αναφορά στη διαφορά από μυθιστόρημα, νουβέλα: Ζητούμενο → Η σταδιακή ανακάλυψη των σημείων ενότητας: Μέρος → Όλον.
- ♦ Ρεαλιστική απεικόνιση της ζωής των χαρακτήρων και των προβλημάτων της καθημερινότητας.
- ♦ Αναπαράσταση, με αληθοφανή τρόπο, ηθών, εθίμων συμπεριφορών και του συλλογικού τρόπου ζωής των ναυτικών.
- ♦ Χρήση δημοτικής γλώσσας → Λεξιλόγιο προσεγμένο, διανθισμένο με ναυτικούς όρους και την ντοπιολαλιά των νησιωτών και των ναυτικών.
- ♦ Αφήγηση: Αληθοφάνεια, παραστατικότητα, δραματικός τόνος (χρήση α' προσώπου και αξιοποίηση της τεχνικής του εγκιβωτισμού)

Βασικό ζητούμενο: Σχέση μέρους - όλου.

- ♦ **Άξονας 1: Θέματα:**

- ♦ Ζωή των ναυτικών του τέλους του 19^{ου} αιώνα.
- ♦ Αγάπη Ελλήνων για τη θάλασσα παρά τις δυσκολίες της (σχέση αγάπης - μίσους) - νησιωτικός πολιτισμός.
- ♦ Συγκρουσιακή σχέση με τη θάλασσα - εσωτερικό δράμα ηρώων (ανάμιξη ηθογραφικού - ψυχογραφικού στοιχείου).
- ♦ Λαογραφικά στοιχεία - θρύλοι.

- ♦ **Άξονας 2: Αφήγηση:**

- ♦ Πρωτοπρόσωπη αφήγηση, βιωματικό στοιχείο, ρεαλιστική αναπαράσταση.

- ♦ **Άξονας 3: Γλώσσα:**

- ♦ Επιλογή διηγημάτων με έντονα στοιχεία ντοπιολαλιάς (προφορικότητα)

Διαδρομές διδασκαλίας

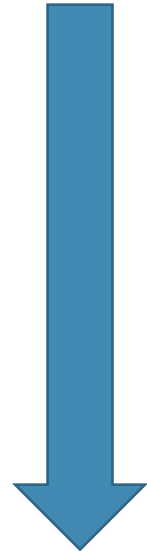
Συλλογή «Λόγια της Πλώρης»: 20 διηγήματα

Νήματα σύνδεσης -> Ποια διηγήματα επιλέγω να διδάξω στην τάξη

- Νήμα σύνδεσης 1: Στα διηγήματα αναδεικνύονται συχνά **στοιχεία κοινωνικής αδικίας** μέσα από την περιγραφή της σκληρής ζωής των ναυτικών (κοινωνικό περιεχόμενο).
- Νήμα σύνδεσης 2: Έξι από τα είκοσι διηγήματα βασίζονται εξ ολοκλήρου σε **λαϊκές παραδόσεις**: «Οι φρεγάδες», «Το βασιλόπουλο», «Ο Καβομαλιάς», «Θείον όραμα», «Ο Κάτω Κόσμος», «Η γοργόνα».
- Νήμα σύνδεσης 3: Τα διηγήματα παρουσιάζουν **θρύλους**: (η βυθισμένη στην Προποντίδα Αγία Τράπεζα της Αγίας Σοφίας στο διήγημα «Ο εκδικητής»: το βασιλόπουλο από το Λιβόρνο, στο διήγημα «Το βασιλόπουλο»: το γιγάντιο μαύρο κοράλι στο «Γιούσουρι», και τα ξωτικά που προκαλούν τις τρικυμίες στο ακρωτήρι Κάβο Μαλέας, στο «Καβομαλιάς»).

Βασικοί άξονες προσέγγισης των διηγημάτων.

Θέματα
Σκηνικό (χώρος - χρόνος)
Χαρακτήρες
Βασικό γεγονός
Αφήγηση
Χρονική σειρά γεγονότων/ αναδρομές/ εγκιβωτισμοί
Πλοκή

Στάδια διδασκαλίας

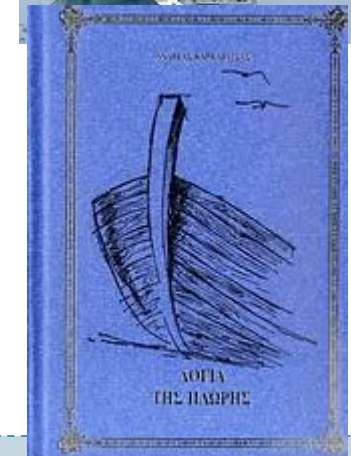
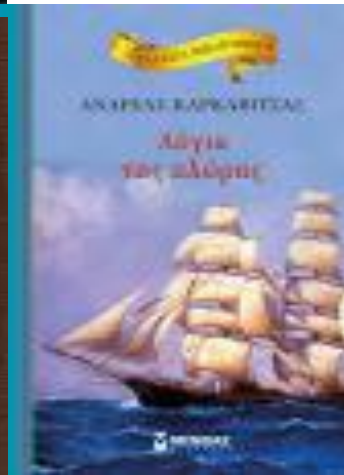
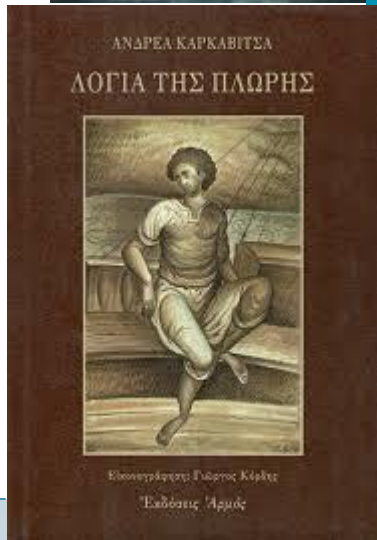
- ♦ Προαναγνωστικό (πρόταση αξιοποίησης διώρου)
- ♦ Στόχος η πρόκληση του ενδιαφέροντος και η ενεργοποίηση των μαθητών/τριών, η αξιοποίηση της φαντασίας τους, των βιωμάτων τους.

Ιδέες προς αξιοποίηση

- ♦ **Αξιοποίηση τίτλου:** Τι είδους λογοτεχνικά κείμενα περιέχει το βιβλίο; Οι μαθητές / τριες να μαντέψουν σημειώνοντας σε ομάδες τι αναμένουν να αναγνώσουν.
- ♦ **Αξιοποίηση εξωφύλλων από εκδόσεις του έργου:** Δείχνουμε εξώφυλλα του βιβλίου και ζητάμε να βρουν τα κοινά τους χαρακτηριστικά, να επιλέξουν ένα που ανταποκρίνεται περισσότερο στην αισθητική τους ή και να σχεδιάσουν ένα δικό τους.
- ♦ **Αξιοποίηση πινάκων ζωγραφικής και σύντομες ασκήσεις δημιουργικής γραφής:** Μπορούμε να επιλέξουμε πίνακες που θεματικά σχετίζονται με κάποια από τα διηγήματα. Προβάλλουμε τους πίνακες, ζητάμε να τους παρατηρήσουν και να τους περιγράψουν και να φανταστούν μία μικρή ιστορία που θα την καταγράψουν σε συνεργασία με τον / την διπλανό/ή τους, στην οποία θα πρέπει να επινοήσουν έναν χαρακτήρα - πρωταγωνιστή, να γράψουν σε α' πρόσωπο τι νιώθει όταν βρίσκεται μέσα στην κατάσταση που περιγράφει ο πίνακας (π.χ. αν ο πίνακας δείχνει μια καταιγίδα, θα πρέπει ο χαρακτήρας να περιγράφει σύντομα στο ημερολόγιο του πλοίου την αγωνία του για το τι θα ακολουθήσει κ.λπ.)

- ♦ **Κουτί με αντικείμενα:** Βάζουμε σε ένα κουτί εικόνες ή αντικείμενα που σχετίζονται με κάποια από τα διηγήματα που έχουμε επιλέξει να διδάξουμε. Ζητάμε από τους μαθητές/τριες να επιλέξουν ένα αντικείμενο τυχαία και να μιλήσουν γι' αυτό λέγοντας μια μικρή φανταστική ιστορία: (θαλασσινά πετραδάκια, κοχύλια, φωτογραφία με θαλασσοταραχή, φωτογραφίες με μέρη караβιών, φωτογραφία ενός σκάφανδρου, σφουγγάρι, φωτογραφία μιας κουκουβάγιας, ένα κοράλι, φωτογραφία μιας γοργόνας κ.α.).
- ♦ **Για την παρουσίαση της εποχής και του συγγραφέα:** Αναθέτουμε σε ομάδα να δημιουργήσει μία συνέντευξη αφού συλλέξει πληροφορίες από πηγές που τους δίνουμε και να την αναπαραστήσει στην τάξη: Δημοσιογράφος - Καρκαβίτσας.
- ♦ **Μαντεύω από τους τίτλους:** Γράφουμε σε χαρτάκια τους τίτλους των διηγημάτων: Βάζουμε τους μαθητές να πάρουν τυχαία ένα χαρτί και να υποθέσουν για τι μπορεί να μιλάει το διήγημα.

Εξώφυλλα βιβλίου

Ποιος βρίσκεται στο πλοίο και τι νιώθει;

Το πλοίο επιστρέφει στο λιμάνι μετά από δύο μήνες: Περιγράφω πώς νιώθει ένας από τους ναύτες.

Προετοιμάζοντας το επόμενο μπάρκο για ψάρεμα: Τι σκέφτονται τα πρόσωπα του πίνακα;

Το λιμάνι είναι πολύ μακριά και ο άνεμος όλο και πιο δυνατός: Γράφω στο ημερολόγιο καταστρώματος τις σκέψεις μου.

Ο σίφουνας πλησιάζει.

Αναγνωστικό στάδιο

Αναγνωστικό στάδιο: Τα στοιχεία αυτά προτείνεται να περιλαμβάνονται στα φύλλα εργασίας που συνοδεύουν το κάθε κεφάλαιο.

Αναγνωστικό στάδιο (μία πρόταση)

- ☐ 20 διηγήματα. Γίνεται επιλογή ορισμένων για ανάγνωση (από μαθητές/ ομάδες μαθητών) στην τάξη με την αξιοποίηση βοηθητικού φύλλου εργασίας. Τα διηγήματα συνδέονται μεταξύ τους. Τα διηγήματα συνεχονται μεταξύ τους με βάση τα θέματα, την αφηγηματική τεχνική και τη Τα υπόλοιπα ανατίθενται για ανάγνωση στο σπίτι με συνοδευτικό βοηθητικό Φ.Ε. και παρουσιάζονται από τις ομάδες στην τάξη.
- ☐ 1ο δώρο: Εισαγωγή - Προαναγνωστικές δραστηριότητες.
- ☐ 2ο δώρο: «Η Θάλασσα»: Ανάγνωση - Δραστηριότητες.
- ☐ 3ο δώρο: «Οι Σφουγγαράδες»: Ανάγνωση - Δραστηριότητες.
- ☐ 4ο δώρο: «Κακοσημαδιά»: Ανάγνωση - Δραστηριότητες.
- ☐ 5ο δώρο: «Το Γιούσουρι»: Ανάγνωση - Δραστηριότητες.
- ☐ 6ο δώρο: «Οι φρεγάδες», «Το βασιλόπουλο», «Ο Καβομαλιάς», «Θείον όραμα», «Ο Κάτω Κόσμος», «Η γοργόνα» ☐ Ανάθεση των έξι διηγημάτων για επεξεργασία στην τάξη (4 παιδιά ανά ομάδα). Μπορεί η ανάγνωση να ανατεθεί στο σπίτι. Μέσα στην τάξη παίρνουν φύλλο εργασίας το οποίο συμπληρώνουν ομαδικά. Το Φ.Ε. είναι δομημένο βάσει των βασικών αξόνων που έχουν αξιοποιηθεί και κατά την επεξεργασία των προηγούμενων δ.ω. Η ομαδική συμπλήρωση του Φ.Ε. γίνεται την πρώτη ώρα. Τη δεύτερη ώρα δίνονται στις ομάδες δραστηριότητες δημιουργικής γραφής που συνδυάζουν θέματα (δίνουμε έμφαση στις λαϊκές παραδόσεις – δοξασίες) και χαρακτήρες από τα διηγήματα.
- ☐ 8ο δώρο: «Η δικαιοσύνη της θάλασσας», «Ναυάγια» / «Βιοπαλαιστής», «Κακότυχος»,: Ανάθεση των διηγημάτων για ομαδική επεξεργασία (η κάθε δυάδα διηγημάτων προτείνεται να δοθεί σε τρεις ομάδες. Η ανάγνωσή τους προτείνεται να έχει γίνει στο σπίτι. Στην τάξη την 1η ώρα δίνεται στις ομάδες που επεξεργάστηκαν τα ίδια κείμενα από ένα ερώτημα: α) «Η δικαιοσύνη της θάλασσας», «Ναυάγια» ☐ «Είναι 'δίκαιη' η θάλασσα»; Δημιουργήστε μία λίστα βάσει των δύο διηγημάτων για να εξηγήσετε τι πιστεύετε ότι αναδεικνύεται μέσα από τα δύο διηγήματα. β) / «Βιοπαλαιστής», «Κακότυχος» ☐ Πώς περιγράφεται η μοίρα των ναυτικών; Ποιες οι δυσκολίες που αντιμετωπίζουν; Τη 2η ώρα ζητείται να συνδέσουν βάσει θεματικής συνάφειας, κάποιο από τα πρόσωπα των διηγημάτων με έναν χαρακτήρα από τα πρώτα διηγήματα («Η θάλασσα», «Σφουγγαράδες» «Κακοσημαδιά», «Το Γιούσουρι») δημιουργώντας έναν διάλογο ώστε να αναδειχθεί η δυσκολία της ζωής του ναυτικού, αλλά και η αγάπη του για τη θάλασσα.
- ☐ 9ο δώρο: Συνολική ανασκόπηση: Δραστηριότητες στην τάξη. Ζητάμε να αναδειχθούν τα βασικά θέματα των διηγημάτων της συλλογής και να συνδεθούν με τον τίτλο της. Οι δραστηριότητες καλό είναι να δίνουν έμφαση στην ψυχαγωγική διάσταση της λογοτεχνίας, συνδυάζοντας χαρακτήρες και καταστάσεις από διαφορετικά, συναφή θεματικά, διηγήματα.

- ♦ Επιλέγουμε αποσπάσματα από τα διηγήματα για **εκφραστική ανάγνωση** στην τάξη.
- ♦ Σχεδιάζουμε δραστηριότητες: Οι δραστηριότητες θα πρέπει να έχουν στοιχεία διαφοροποίησης, να προϋποθέτουν συνεργασία, να είναι ευφάνταστες, να δίνουν αφορμές θεατρικού παιχνιδιού.
- ♦ Άσκηση RAFT, Τρίλιζα, Τροχός με χαρακτήρες από τα διηγήματα, Δημιουργία θεατρικού διαλόγου ανάμεσα σε δύο πρόσωπα, Αλλαγή τέλους, Σύνθεση μιας ιστορίας με αφορμή ένα έθιμο που αφορά στη θάλασσα.

Παραδείγματα δραστηριοτήτων

Θεατρική τεχνική: Διάδρομος συνείδησης: (Η Θάλασσα)

Ο μαθητής που υποδύεται τον πρωταγωνιστή κάθεται στη άκρη ενός διαδρόμου που σχηματίζουν τα υπόλοιπα μέλη της τάξης: Έχει ένα δίλημμα: Πρέπει να αποφασίσει αν θα επιστρέψει στη θάλασσα ή θα παραμείνει με τη Μαριώ στο νησί να καλλιεργεί τη γη.

Α Ομάδα μαθητών/τριών: Αφού διαβάσετε το διήγημα στηριχτείτε σε χωρία του και παρουσιάστε τα θετικά σημεία της ζωής κοντά στη θάλασσα. Θα επιλέξετε φράσεις / προτάσεις μέσα από το διήγημα και θα τις διαβάσετε δυνατά καθώς περνάει ο πρωταγωνιστής από τον διάδρομο.

Β Ομάδα μαθητών/τριών: Αφού διαβάσετε το διήγημα, στηριχτείτε σε χωρία και παρουσιάστε τα αρνητικά σημεία της ζωής κοντά στη θάλασσα. Επιλέξτε φράσεις/προτάσεις μέσα από το διήγημα που υποστηρίζουν τη ζωή στο νησί, μακριά από τη θάλασσα.

ΡΟΛΟΣ	ΚΟΙΝΟ	ΤΥΠΟΣ	ΘΕΜΑ
Γιάννης	Κάτοικοι νησιού	Ποίημα σε ελεύθερο στίχο (χρησιμοποίηση της τεχνικής blackout)	Αγάπη για τη θάλασσα
Μαριώ	Γιάννης	Γράμμα	Η Μαριώ μιλά για τις δυσκολίες που αντιμετωπίζει ζώντας μόνη της και τού περιγράφει τα συναισθήματά της.
Θάλασσα	Γιάννης	Διάλογος	Η θάλασσα μιλάει στον Γιάννη και τον προ(σ)καλεί να γυρίσει κοντά της.

Μεταναγνωστικό στάδιο

- ♦ Στάδιο σύνθεσης → Στόχος η ανασκόπηση των διηγημάτων και ο εντοπισμός των βασικών αξόνων που λειτουργούν ως σύνδεσμοι μεταξύ τους.
- ♦ Τι θα επιλέξω να τονίσω στις τελευταίες 4 ώρες.
- ♦ Είδη ασκήσεων για συνδυασμό χαρακτήρων.
- ♦ Σύγκριση ιστοριών μεταξύ τους.
- ♦ Συνάντηση χαρακτήρων από διαφορετικά διηγήματα και δραματοποίηση.
- ♦ Άσκηση RAFT.
- ♦ Άσκηση δραματοποίησης (συνδυάζω πρόσωπα και καταστάσεις από δύο ή περισσότερα διηγήματα).
- ♦ Άσκηση τρίλιζας.
- ♦ Τροχός χαρακτήρων.

Δραματοποίηση: Να αναπαρασταθεί στην τάξη ο καβγάς των δύο αδερφών σφουγγαράδων (σ. 92 – 93 και σ. 95 – 96). Στον διάλογο ένα πρόσωπο θα συμμετάσχει ως αφηγητής.	Στα τρία διηγήματα: «Θάλασσα», «Γοργόνα» και «Γιούσουρι» μπορείτε να εντοπίσετε θρύλους και λαϊκές δοξασίες που έχουν σχέση με τη ζωή των ναυτικών; Περιγράψτε προφορικά στην τάξη αυτή που σας κάνει εντύπωση.	Αξιοποιώντας το απόσπασμα από το διήγημα «Οι Σφουγγαράδες» που περιγράφει τον βυθό της θάλασσας, δημιουργήστε ένα ποίημα χρησιμοποιώντας την τεχνική Blackout. (σ. 91 «Απάνω μαύρο σύγνεφο...πετρώματα άγνωστα»)
Ζωγραφίστε τον Καπετάν Κρεμύδα από το διήγημα «Κακοσημαδιά» με βάση την περιγραφή που υπάρχει (σ. 179).	Εκφραστική ανάγνωση (Θάλασσα) (σ.11) «Η τρόμπα, δε βλέπεις; Ο σίφουνας! ... βάδισε καταπάνω μας». Διαβάστε δυνατά το απόσπασμα, ώστε να δείξετε όσο το δυνατόν πιο πιστά, τη δραματικότητα των στιγμών που περνούσαν οι ναύτες.	Μπορείτε με την ομάδα σας να συνθέσετε ένα διαφορετικό τέλος για το διήγημα «Το Γιούσουρι»;
Μπείτε στη θέση της Κουκουβάγιας από το διήγημα «Κακοσημαδιά». Γράψτε με την ομάδα σας τι μπορεί να σκέφτεται το πουλί, βλέποντας τις αντιδράσεις του αφηγητή και του καπετάνιου.	Ζωγραφίστε τον σφουγγαρά αφού διαβάσετε την περιγραφή στο διήγημα «Οι Σφουγγαράδες» σ. 90.	Γράψτε με την ομάδα σας 10 προτάσεις όπου θα περιγράφετε τι ΔΕΝ είναι το Γιούσουρι. Στο τέλος γράψτε τι είναι κατά τη γνώμη σας. Μπορείτε να τις συνθέσετε στο τέλος δημιουργώντας ένα ποίημα σε ελεύθερο στίχο.

Δείκτες αξιολόγησης σύμφωνα με το ΠΣ 2021

- + Ενεργοποίηση (ενεργητική ακρόαση) των μαθητών/τριών,
- + κατανόηση του συσχετισμού των κειμένων με άλλα λογοτεχνικά δημιουργήματα,
- + συνειδητοποίηση της ιδιαίτερης φύσης του λογοτεχνικού λόγου,
- + παραγωγή προφορικού και γραπτού λόγου με αφορμή τα κείμενα,
- + κριτική προσέγγιση των ιδεών των κειμένων,
- + συμβολή στις ομαδικές δραστηριότητες,
- + ανάπτυξη της φιλιαναγνωσίας και της δημιουργικής γραφής,
- + ενδυνάμωση της ενσυναίσθησης.

Εργαλεία διαμορφωτικής αξιολόγησης για τη διδασκαλία αυτοτελούς λογοτεχνικού κειμένου

- + Portfolio
- + Ημερολόγιο ανάγνωσης
- + Φύλλα εργασίας για κάθε διήγημα (ομαδικά - ατομικά)
- + Αξιοποίηση γραφικών οργανωτών
- + Ποικιλία προτεινόμενων μετασχηματισμών με αφορμή το κείμενο
- + Ποικιλία δραστηριοτήτων που συντίθενται βάσει των αρχών διαφοροποίησης της διδασκαλίας (Think - Tac -Toe / Τρίλιζα, RAFT, δραστηριότητες βάσει ταξινόμιας του Bloom κ.α.)